

УДК 338.432(477):339.923

Савенко Г. Є.

Академія муніципального управління

ІНТЕГРАЦІЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ ДО ТОРГОВЕЛЬНОГО ПРОСТОРУ ЄС

У статті аналізуються динамічні та структурні характеристики українського аграрного експорту до ЄС. Визначено, що для України європейська інтеграція – це шлях до модернізації вітчизняного аграрного виробництва, залучення іноземних інвестицій, підвищення конкурентоспроможності продукції.

Ключові слова: лібералізація торгівлі, агропромислова продукція, тарифні квоти, спільна аграрна політика ЄС, євроінтеграція.

Savenko G.

Academy of Municipal Management

INTEGRATION OF THE AGRARIAN SECTOR OF UKRAINE TO THE TRADE SPACE OF THE EU

The article analyses the dynamic and structural characteristics of Ukrainian exports of agricultural products to the countries of the European Union. Determined European integration for Ukraine – is the path to modernization of domestic agricultural production, attract foreign investment, improve the competitiveness of products.

Keywords: trade liberalization, agricultural products, tariff quota, joined agricultural politics of the EU, European integration.

ВСТУП

Зовнішньоторговельні чинники на сьогодні є одними з основних для забезпечення макроекономічної збалансованості в Україні. Експорт аграрної продукції України 2015 року становив 14,6 млрд дол. Питома вага експорту сільськогосподарських товарів у загальній товарній структурі експорту 2015 року склала 38 %. Основу товарної структури українського аграрного експорту становили: зернові культури – 16 % від загального експорту, жири та олії – 9 %, олійні культури – 4 %.

За 2015 рік експорт товарів до країн ЄС становив 13 млрд дол. США і зменшився порівняно з 2014 р. на 23 % (втрати становили 4 млрд дол.). Значно скоротилися обсяги експорту до ЄС продукції рослинного походження – на 21 %; жирів та олії – на 23 %; готових харчових продуктів – на 16 %. Значною мірою утримання українського експорту до Євросоюзу було обумовлено повільним післякризовим зростання економіки ЄС, несприятливою кон'юнктурою світових

ринків та зниженням світових цін на продукцію традиційного українського аграрного експорту.

Наразі частка ЄС у загальній структурі зовнішньоторговельного обігу сільськогосподарської продукції України складає 34 %.

Ратифікація Верховною Радою та Європейським парламентом 16.09.2014 Угоди про асоціацію України з ЄС відкрила шлях країні до проведення реформ за європейськими моделями розвитку. [1].

Розробкою стратегічних напрямів та практичних засад розвитку аграрного сектору України займаються вітчизняні науковці Богдан Т. П., Бородіна О. М., Данкевич Є. М, Геєць В. М., Зінчук Т. О., Кваша С. М., Осташко Т. О., Пасхавер Б. Й. та інші.

Зважаючи на продовження процесів імплементації положень Угоди про ЗВТ, реалії, наслідки та оцінки змісту лібералізації тарифних режимів і подолання нетарифних бар'єрів потребують подальших досліджень, з огляду на організаційну, соціально-економічну та інституційну відповідність вітчизняного аграрного сектору до європейських вимог.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є визначення й аналіз перспектив і можливих ризиків для виробників та експортерів сільськогосподарської і харчової продукції від імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, розробки рекомендацій щодо розвитку українського аграрного експорту у ЗВТ з ЄС.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Імплементація Угоди про асоціацію України з ЄС, зокрема положень про запровадження Поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ПВЗВТ), спрямована на зменшення і скасування тарифів, які застосовуються сторонами щодо товарів, лібералізацію доступу до ринку послуг, а також на приведення українських правил та регламентів, що стосуються бізнесу, у відповідність до правил та регламентів ЄС із метою забезпечення вільного руху товарів і послуг між двома сторонами та взаємного недискримінаційного ставлення до компаній, товарів і послуг на території України та ЄС [2].

З 1 січня 2016 р. Україна почала лібералізацію торговельного режиму для імпорту з ЄС: ввізне мито скасовано для майже половини імпортованої з ЄС продукції аграрної, харчової переробки і промислових товарів; по інших позиціях середній митний тариф знизиться з 4,95 % до 2,42 % та досягне рівня на 11-й рік дії Угоди до рівня середньої арифметичної ставки увізного мита – 1,38 %.

Україна надала квоти ЄС на безмитне ввезення з трьох позицій (свинина, м'ясо птиці, цукор). Лібералізація охопить 97 % імпорту з ЄС. Також скасовано з 1 січня 2016 р. дії додаткового імпортного

збору в межах 5–10 %, який також був тарифним бар'єром, у т. ч. на шляху імпорту з ЄС.

В цілому Україна має знизити рівень тарифного захисту агропродовольчої продукції за 1448 товарними позиціями, що на 192 товарні лінії більше, ніж для України відкриває ЄС.

На даному етапі Євросоюз скасував ввізні мита на 83,4 % українських сільськогосподарських товарів. Ще 36 позицій агропродукції може експортуватися до ЄС без сплати ввізних мит у рамках тарифної квоти. Імпорт товарів понад встановлену тарифну квоту обкладається митом у звичайному порядку (за базовою ставкою).

У розрізі окремих держав-членів ЄС, головними напрямками експортування вітчизняної сільськогосподарської продукції в рамках безмитних тарифних квот були: пшениця – Іспанія, Італія, Нідерланди, Греція, Великобританія (більше 90 % квоти); кукурудза – Італія, Нідерланди, Іспанія, Бельгія, Великобританія, Португалія, ФРН (більше 50 % квоти); м'ясо птиці – Нідерланди; соки з плодів – Польща, Австрія, ФРН.

За оцінками Європейської Комісії, угода про вільну торгівлю може заощадити Україні близько 500 млн євро в рік на митах.

Усунення тарифних бар'єрів у ЗВТ приведе, за експертними оцінками, до збільшення українського ВВП на 0,3 %, при цьому в десятирічній перспективі зростання може скласти близько 0,5 %

Уряд України не розподіляє квоти на поставку товарів в ЄС. Весь експорт за квотами здійснюється за двома основними методами.

Перший метод заснований на хронологічному порядку подачі заявок на постачання товарів до ЄС (first come, first served). Згідно з цим методом виділяються квоти на загальних підставах під час оформлення товарів на митниці. Інформація про поточні залишки тарифних квот, які адмініструються на основі принципу «перший прийшов – перший обслуговується», доступна в спеціальному онлайн-сервісі Служба Підтримки Експорту [3].

База даних для тарифних квот на веб-сайті відображає баланс за кожною тарифною квотою, які застосовують у даному році, а також минулого року. Сайт також містить деякі інші важливі відомості, зокрема дату вичерпання конкретної тарифної квоти. Ця інформація постійно змінюється в результаті щоденних операцій. Інформація коригується ввечері кожного робочого дня і залишається незмінною до вечора наступного робочого дня.

Другим є метод ліцензування. Імпортер, розташований в ЄС, звертається до Європейської комісії із запитом на імпортувати з України певної кількості продукції у певний період часу. Метод ліцензування був обраний для України, оскільки в Європейському Союзі існує ряд «індикативних» груп товарів, імпорту яких жорстко регулюється.

Така система діє для таких товарів, як м'ясо птиці та напівфабрикати з м'яса птиці (основна та додаткова квота); молоко, вершки, згущене молоко та йогурти; пшениця м'яка, пшеничне борошно та гранули; яйця та альбуміни (основна та додаткова квота); кукурудза, кукурудзяне борошно та гранули; свинина (основна та додаткова квота); ячмінь, ячмінне борошно та гранули; вершкове масло та молочні пасти; яловичина; сухе молоко.

Зокрема, ліцензування імпорту м'ясної продукції (яловичина, свинина, свійська птиця) відбувається щоквартально в рамках 25 % від річного обсягу квоти, ліцензування імпорту зернових відбувається на щотижневій основі, а квота на молочну продукцію розподіляється щопівроку.

Різні регламенти ЄС містять конкретні положення щодо управління тарифними квотами.

Потенційні імпортери української продукції подають відповідну заявку на право здійснення імпорту (видачу ліцензії) до Генерального директорату Європейської комісії «Аграрні питання та розвиток сільської місцевості». Детальні процедури ліцензування у рамках використання тарифних квот для яловичини, свинини, м'яса свійської птиці, яєць та альбумінів, молочної продукції, зернових встановлюють шість імплементаційних регламентів ЄК.

Зокрема, вони визначають: відкриття та управління тарифними квотами; подання заявки на отримання імпортової ліцензії та її використання; взаємодію держав-членів ЄС та ЄК з питань постачання товарів у рамках тарифних квот.

Для кожного типу товару, преференційне постачання якого здійснюватиметься із використанням імпортової ліцензії, імплементаційні регламенти містять певні часові та кількісні норми, однак загальний алгоритм і умови складаються з таких основних елементів:

– подання заявок та отримання імпортової ліцензії здійснюватиметься суб'єктами господарювання держав-членів ЄС, що виступатимуть імпортерами у рамках договірних відносин з українськими експортерами;

– стягування страхових внесків при отриманні ліцензії (у ряді випадків додатково – при отриманні права на здобуття ліцензії).

Всього ЄС встановив квоти на ввезення 36 найменувань продукції: практично на всі види українського м'яса (свинину, яловичину, баранину, птицю), молочні продукти, зерно, часник, олію, цукор, тютюнові вироби, етанол та ін. Так, ввізним митом не обкладається 40 тис. тонн ввезеної з України свинини. На продукцію, ввезену понад цього обсягу, мито залишиться незмінним – 30 % від митної вартості.

Обсяги тарифних квот, передбачених автономними торговими преференціями ЄС, по пшениці становлять 950 тис. тонн (менше 4 % від загального обсягу виробництва у 2015 р) (квота відповідає фактичному обсягу пшениці, який поставлявся з України в ЄС в останні роки), ячменю – 250 тис. тонн (3 % від загального обсягу виробництва), кукурудзи – 400 тис. тонн (менше 2 % від загального обсягу виробництва). Механізм оподаткування митом імпорту кукурудзи в ЄС прив'язаний до цін світового ринку; за нинішніх світових цін європейські імпортні мита на кукурудзу складають 0 %, тобто отримувати квоти на її постачання в ЄС немає необхідності.

Квоти на поставки для всіх груп товарів на 2016 рік не змінилися і склали: для яловичини – 12 тис. тонн; молока, йогуртів, кисломолочних продуктів – 8 тис. тонн; м'яса птиці – 36 тис. тонн; свинини – 40 тис. тонн.

Україна за станом на 14.11.2016 вичерпала виділені на 2016 рік квоти на безмитні поставки в країни Європейського Союзу цукру (20,07 тис. т, менше 2 % від загального обсягу виробництва), ячмінної крупи і муки (6,3 тис. т), виноградного і яблучного соку (10 тис. т, менше 10 % від загального обсягу виробництва (переважно одним виробником – «Вітмарк-Україна» (ТМ Jaffa, «Наш Сік», «Просто фрукти»)), меду (5 тис. т., 7 % від загального обсягу виробництва) (з решти обсягу мито становить 17 %).

На 100 % використана квота на пшеницю м'яку, пшеничне борошно і гранули (всього 950 тис. т). Щодо квоти на пшеницю, то обсяг не мав особливого значення – ЄС тимчасово обнулив діюче мито.

Дозвіл на експорт аграрної продукції до ЄС 2016 року отримали 266 українських підприємств (2015 року – 219 підприємств). Сімнадцять українським підприємствам надали дозвіл експортувати продукцію тваринного походження в Євросоюз. Право на постачання курятини до ЄС отримали шість вітчизняних підприємств, серед них: «Миронівська птахофабрика» (ТМ «Наша Ряба»), «Миронівський м'ясопереробний завод» (ТМ «Легко»), «Птахофабрика Снятинська Нова» та «Агромарс» (ТМ «Гаврилівські курчата»).

12 українським підприємствам надали дозвіл експортувати молоко та молочну продукцію (2015 року – жодному). Наразі ринок ЄС перенасичений молочною продукцією. П'ятнадцять підприємств постачають рибу (2015 року – 7 підприємств).

За попередніми підсумками 2016 р. є певні успіхи. Наприклад, 2016 року квота на солод (7 тис. тонн) була вичерпана повністю, тоді як 2015 – на 73 %. Овес (квота – 4 тис. тонн, менше 1 % від загального обсягу виробництва): 2016 та 2015 року квота на нього була вичерпана повністю, тоді як 2014 року відсоток її використання становив лише 1,6 %.

Менший прогрес щодо курятини (18 тис. тонн, річне виробництво в Україні курячого м'яса понад 200 тис. т). Крім цього, ще можна ввезти без мита 20 тисяч тонн цілої тушки замороженої курки. На курятину вище цієї квоти мито становить від 1,5 до 2 тис. євро за тонну [4].

З продуктів, що підпадають під дію квот, постраждав експорт сигарет і цигарок, заявки на експорт за цією квотою були нульовими. Це пов'язано з тим, що тютюнові ТНК виводять з України виробництво продукції до третіх країн.

Очевидно, що і 2016 року вибрати всі квоти на експорт продукції аграрного сектору в ЄС не вдасться. Водночас за багатьма позиціями квоти навіть не використовувалися. У переліку незаповнених квот – вершкове масло, цукрові сиропи, крохмаль, висівки, гриби, цукрова кукурудза, часник. Так, жодне з 80 господарств, що виробляє баранину, не почало процедуру її сертифікації.

Також не вибрано квоти, виділені за принципом ліцензування Україні на 2016 рік, на молоко, вершки, згущене молоко і йогурти в розмірі 8 тис. тонн (обсяги будуть поступово збільшені до 10 тис. тонн протягом наступних 5 років); на продукцію з обробленого молока (2 тис. тонн) та оброблену продукцію з масла (250 тис. тонн). Для поставок цих товарів у ЄС потрібно отримувати сертифікат EUR.1.

Що стосується груп товарів, за якими безмитний експорт в ЄС так і не почався, то причинами цього є: відсутність попиту в ЄС; невідповідність якості або ціни запитам європейських покупців або європейським нормам; невідповідність української законодавчої та інфраструктурної бази.

Європейська комісія 2016 р. ухвалила рішення запропонувати збільшення розмірів тарифних квот для української сільськогосподарської продукції, що дасть, за оцінками експертів, можливість наростити обсяги торгівлі з ЄС додатково майже на \$200 млн на рік. Ця ініціатива Європейської комісії щодо збільшення квот на деякі групи українських товарів ще має бути підтримана Європарламентом та країнами-членами ЄС та діятиме три роки [5].

В ЄС до перспективи збільшення квот ставляться дуже обережно. Причин цього як мінімум дві: потужне внутрішнє аграрне лобі, а також небажання створювати прецедент внесення поправок до Угоди про асоціацію. Водночас переговори з цього приводу ускладнюються відзначеним вище неповним використанням квот на експорт до ЄС за окремими позиціями.

Насамперед втримання експорту відбулося через існування нетарифних бар'єрів: санітарних, фітосанітарних, технічних вимог, яким повинні відповідати продукти експорту, і яким сьогодні не відповідають продукція тваринного походження, готові харчові продукти, овочі, фрукти тощо. По суті, це ті параметри безпеки, які

регулюються не ринком, а регламентами ЄС і виступають надійним захистом прав споживача в умовах висококонкурентного ринку.

Колишній посол ЄС в Україні Ян Томбінський у березні 2016 року заявив, що європейці хочуть бути впевненими у безпечності українських продуктів. В Україні діє мораторій на перевірку підприємств, які працюють у харчовій промисловості. Відповідно до загальноєвропейських вимог це неприпустимо, адже тоді є великий ризик потрапляння на ринок неякісної продукції, що може загрожувати життю та здоров'ю споживачів.

Згідно з основними засадами Угоди, Україна повинна поступово впроваджувати європейські стандарти (EN) в якості національних (Додаток 3 Угоди про асоціацію Україна – ЄС). У кількісному виразі необхідно гармонізувати в сфері сільського та харчових продуктів майже 300 міжнародних стандартів Кодексу Аліментріус.

Єврокомісія вже надала Україні 55 млн євро на адаптацію малих і середніх підприємств на перехід до вільної торгівлі. Також для аграрної продукції передбачені різні перехідні режими для українських виробників на терміни від 5 до 10 років.

Для того щоб провести сертифікацію всіх українських переробних підприємств харчової галузі у відповідності з вимогами Європейського Союзу, необхідно 7 млрд євро. Ці кошти компанії повинні знайти з власних ресурсів. Не всі існуючі підприємства зможуть реорганізувати свої виробництва, пройти сертифікацію за стандартами ЄС і вижити в умовах жорсткої конкуренції.

Фермерам доведеться віддавати в оренду або продавати свої ріллі західним компаніям, або вирощувати матеріал для біопалива. Через високі стандарти ЄС м'ясокомбінати, молокозаводи, сироварні заводи не зможуть закуповувати сировину у приватних домоволодінь або у невеликих фермерських господарств. Це ж стосуватиметься закупівлі у населення плодово-овочевих культур. Також ЄС регламентує перелік сортів і культур, дозволених до вирощування.

До заходів нетарифного регулювання також можна зарахувати приватні стандарти, що діють незалежно від законодавчого регулювання в ЄС. Наприклад, йдеться про необхідність дотримуватися певних соціально-економічних, екологічних і моральних принципів при виробництві товару, для того щоб мати доступ до полиць окремих супермаркетів. Виникнення таких приватних стандартів зумовлене так званою «тиранією споживача», який прагне купувати продукцію, що була виготовлена із дотриманням трудових стандартів, із нанесенням мінімальної шкоди довкіллю.

Ст. 32 Угоди вводиться заборона експортних субсидій на сільськогосподарські товари, що негативно позначиться на конкурентоспроможності українських товарів.

Разом з тим експортні субсидії та субсидування сільського господарства активно використовуються самим ЄС. Бюджетом ЄС у рамках Спільної аграрної політики на 2014–2020 рр. на субсидії виділено 312,7 млрд євро. Це 76,6% аграрного бюджету. 23,4%, або 95,6 млрд євро передбачено на розвиток сільських територій. До 2019 р. всі країни ЄС остаточно перейдуть на уніфіковані погектарні виплати для забезпечення «справедливого розподілу» допомоги між фермерами, регіонами і країнами. Верхньою межею прямих субсидій стають 300 тис. євро.

Так, у Німеччині 2015 року завдяки перерозподілу коштів, що виділяються з бюджету ЄС в якості прямого субсидювання сільгоспвиробників, для заходів з розвитку сільських територій було надано додатково 1,14 млрд євро.

Прийнято рішення виплачувати субсидії з наголосом на збереження екології. Збільшено частку для фермерів, які практикують органічне (натуральне) сільське господарство. Крім цього, до 30% субсидій отримують фермери, які практикують сівозміну, зберігають пасовища і природу тощо.

Нова модель Спільної аграрної політики ЄС зорієнтована на «озеленення» сільського господарства, підвищення його сталості, що планується досягнути завдяки спільним та взаємодоповнюючим ефектам різних політичних інструментів і дотриманням принципу інтегрованого підходу до сільського розвитку, згідно з яким несільськогосподарська діяльність доповнює сільське господарство, відкриваючи нові перспективи для вирівнювання існуючих регіональних диспропорцій. Саме до такої моделі повинна адаптуватися сучасна аграрна політика України, що певною мірою зіграє на користь процесу імплементації Угоди про ЗВТ.

Українським підприємствам за 3–5 років доведеться вкласти кошти в модернізацію та замінювати застаріле обладнання. Через 10 років вся економіка України повинна буде працювати за технічними, екологічними і фітосанітарними нормами й регламентами ЄС.

2015 року інвестиції в сільське господарство склали близько 1 млрд доларів. Темпи інвестування в сільське господарство значно перевищують темпи інвестування в промисловість і сферу послуг.

Разом з тим інвестиційними мотиваціями переважно виступають не соціально-економічні та інноваційні пріоритети підвищення ефективності аграрного виробництва й сільського розвитку, а отримання надприбутків за рахунок вкладання коштів у прибуткові галузі, контроль над використанням і володінням земельними ресурсами, право на частку в управлінні сільськогосподарськими підприємствами, диверсифікація основного бізнесу і, як наслідок, інвестиційна привабливість стає все більш від'ємною.

Агропродовольчий ринок функціонує і розвивається в інтересах експортних трейдерів і великих компаній агрохолдингового типу. В Україні майже 42 млн га сільськогосподарських земель, з них майже половина обробляється великими та середніми підприємствами, для яких ефективний збут на світовому і європейському ринку – найважливіше завдання. При цьому сільськогосподарські товаровиробники постійно відчують проблеми нестачі капіталу й дефіцит обігових коштів.

Інвестиції не надають потрібного імпульсу розвитку, насамперед інноваціям, впровадженню енергозберігаючих прогресивних технологій, створенню цивілізованого аграрного ринку із збалансованою інфраструктурою, введенню на ринок новітньої продукції, можливостям створення раціональної структури землекористування, біологізації землеробства. В умовах девальвації гривні слід очікувати згортання інвестпроектів в сільському господарстві та зовнішньої експансії великого бізнесу.

Досвід державного регулювання процесу інвестування країн-членів ЄС свідчить про значну частку залучених коштів у сільське господарство, серед яких значне місце посідають кредити. У механізмі кредитування задіяні фінансові установи, які створені та функціонують на кооперативних засадах.

Так, у Франції майже 50 % кредитування аграрного сектору припадає на три незалежні кооперативні банківські групи; у Голландії «Рабобанк» кредитує 90 % галузі сільського господарства; в Іспанії аграрні кредити сконцентровані в «Кооперативі де Кредито», який об'єднує 140 сільських кредитних кооперативів і володіє п'ятивідсотковою часткою кредитного ринку країни.

Нагромадження капіталу в аграрному секторі є важливим чинником процесу імплементації угоди про ЗВТ з точки зору сприяння відкритості економіки та розширення статей аграрного експорту.

ВИСНОВКИ

Для розвитку експорту агропродовольчої продукції в межах і поза межами виділених для експорту в ЄС тарифних квот доцільно:

– сприяти прискорення процесу впровадження європейських та міжнародних стандартів безпеки та якості продуктів харчування (НАССР, ISO, EN, Кодексу Аліментаріус) у сфері агропромислового виробництва;

– сприяти першочерговій сертифікації для експорту в ЄС виробництв товарів, які можуть стати конкурентними на ринку ЄС при експорті поза тарифними квотами: меду, сокових концентратів, продуктів переробки солоду та крохмалю, обробленого крохмалю, етанолу, цукрової кукурудзи, обробленої продукції зернових;

– сприяти виробництву в Україні органічної продукції та її експорту до країн ЄС. Важливим є охоплення системою офіційного контролю малих і середніх господарств, які мають перспективи виробництва органічної продукції;

– сприяти залученню зовнішнього фінансування на модернізацію м'ясомолочного сектора господарств населення. Джерелом зовнішнього фінансування можуть бути фонди Програми Європейського сусідства для сільського господарства та сільського розвитку (ENPARD);

– для успішної конкуренції на ринках ЄС галузевим виробничим асоціаціям доцільно розробляти, впроваджувати й рекламувати добровільні галузеві стандарти, які містять більш суворі вимоги до якості продукції.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Угода про Асоціацію Україна – ЄС [Електронний ресурс] / Урядовий портал. – Режим доступу : <http://www.kmu.gov.ua/kmu...223223535/>.
2. Дідух М. М. Практичний довідник аграрного експортера до ЄС. Випуск 1 / М. М. Дідух. – К., Берлін, 2016. – 141 с.
3. Служба підтримки експорту ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://exporthelp.europa.eu/thdapp/index.htm>.
4. Стан використання тарифних квот [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ec.europa.eu/taxation_customs/dds2/taric/quota_consultation.jsp?Lag=en.
5. Трофімцева О. Квоти і не тільки: де Україна може наростити експорт до ЄС [Електронний ресурс] / О. Трофімцева // Європейська правда. – 2016. – 8 листопада. – Режим доступу : <http://www.eurointegration.com.ua/experts/2016/11/8/7057104>.

Дата надходження до редакції – 29.09.2016 р.